

INTERCULTURALITY AND DICTATORSHIP IN THE NOVELS OF A CONTEMPORARY WRITER

Susana Monica TAPODI, Associate Professor, PhD, "Sapientia" University – Faculty of Economics and Humanities, Miercurea Ciuc

Abstract: The writer and poet László Bogdán from St. George, Romania, in his novels presents the Transylvanian world, with deep ethnic diversity. His heroes, like Béla Hutera, Rebeka and Imre Asperján, Lajos or Ödön von Boticselli, Vasile Prokop suggest multiculturalism even by their names. This hybridity could be a sign of peaceful coexistence, but these names are distortions, and they become symptomatic and expose the harsh realities of a world devoured by anxiety, dominated by inhuman forces and dictatorship.

Keywords: contemporary hungarian writings, ambivalence, multiculturalism, hybridity, dictatorship

Prozatorul, poetul și ziaristul maghiar, László Bogdán (născut în 1948, originar din Sf. Gheorghe, Covasna) a publicat volume de versuri, *Matiné (Matineu)* 1972; *Ingaévek (Anii navetei)* 1984; *Az erdélyi kertmozi (Cinema de vară în Ardeal)* 1995; *Átiratok múzeuma (Muzeul transcripțiilor)* 1998; *Argentín szárnyasok (Păsări din Argentina)* 2001; *P. a ketrecben (P. în coteț)* 2004; *Az erdélyi Madonna (Madona ardeleană)* 2004; *Fogolyvadászat (Vânătoarea de potârniche)* 2005; *A démon női alakot ölt (Demonul sub forma unei femei)* 2006; *Ricardo Reis Tahitin (Ricardo Reis în Tahiti)* 2007; *Felröppenő flamingó (Flamingoul își ia zborul)* 2009 și peste zece volume de proză scurtă și eseuri. Romanele sale *Helyszíneresések forgatáshoz (În căutarea unor locuri pentru filmare)* 1978 în românește de George Volceanov în 1984; *Címeremben két hattyú (Blazonul cu două lebede)* 1980 în românește de George Volceanov în 2013; *Promenád, avagy a jobb kézre húzott kesztyűk városa (Promenadă)* 1989; *A késdobáló, avagy a jobb kézre húzott kesztyűk városa (Aruncătorul de cuțite)* 1991; *Eltűnés, avagy a jobb kézre húzott kesztyűk városa (Dispariția)* 1994; *Agitátorok éjszaka (Noaptea agitatorilor)* 1995; *Az ördög Háromszéken (Diavolul în Trei Scaune)* 1997; *Hol vagytok, ti régi játszótársak? (Ce mai faceți, prietenii mei din copilărie?)* 2003; *Drakula megjelenik (Dracula reappare)* 2003; *Bábjátékosok (Păpușarii)* 2005; *A szoros délben (Strâmtoarea de la miazăzi)* 2007; *Hutera Béla utolsó utazása (Ultima călătorie a lui Hutera Béla)* 2007; *Tatjana, avagy kifelé a férfikor nyarából (Tatiana sau dincolo de vârsta Androgenului)* 2008; *A vörös körben (În cercul roșu)* 2010; *A két boldog fénygombolyag (Două ghemuri fericite de lumină)* 2011. Autorul este deținătorul a mai multor premii literare din România și Ungaria.

Romanul *Blazonul cu două lebede*, a fost premiat de Uniunea Scriitorilor din România în anul 1980. A fost tradus în limba română încă din 1990, a fost inclus în planurile mai multor edituri, a apărut însă numai în 2013 la Editura Tracus Arte. Scris într-un moment când romanul românesc, reprezentat la vârf de Marin Preda, Augustin Buzura sau Petre Dumitriu își propunea reevaluarea unei perioade istorice etichetate drept „obsedantul deceniu”,

Blazonul cu două lebede se sincronizează cu tendințele acelei perioade. „Romanul ar putea constitui, chiar și din ipostaza de text recuperat cu o nedreaptă întârziere, o revelație pe piața cărții – asta cu atât mai mult cu cât autorul și-a confirmat valoarea, primind între timp alte trei premii ale Uniunii Scriitorilor. Și, nu demult, în timp ce la București Dinu Flămând traducea magistral poemele lui Fernando Pessoa, la Lisabona era lansată traducerea romanului *Ricardo Reis în Tahiti* de același Bogdán László.” – remarcă traducătorul operei, George Volceanov în numărul 44 din 2012 al revistei *România Literară*.

Tehnica predilectă în poeziile autorului este cea a transcrierii, a parafrazării – *P. în coteț* îl evocă pe Ezra Pound, *Păsări din Argentina* este un omagiu adus lui J.L. Borges etc. dar jocurile intertextuale nu lipsesc nici din scrierile în proză ale lui Bogdán. Repetarea, reevaluarea temelor, personajelor și motivelor este sugerată chiar și de subtitlurile romanelor sale. *Promenada*, *Aruncătorul de cuțite* și *Dispariția* poartă acelaș subtitlu „sau orașul în care mânușile se poartă pe mâna dreaptă” „*Fragmente dintr-o epopee comică*.” *Ultima călătorie a lui Hutera Béla* reia – datorită personajului său principal – întâmplări din trecutul apropiat al orașelului natal, prezent în romanele cu tentă autobiografică. Figura lui Hutera apare în multe opere epice ale scriitorului, jucând un rol similar cu cel al unchiul Pepin din textele lui Bohumil Hrabal: el este unul dintre naratorii-interlocutori din cârciumă, un fel de picaro din secolul al XX-lea, care în anii '70 evocă amintiri din tinerețe, purtând astfel în sine multidimensionalitatea temporală. Figura frizerului apare și în romanele *Blazonul cu două lebede* și *Promenada* sau în povestirile din volumele *Öt korsó sör a Golgotában* (*Cinci halbe de bere la cârciuma Golgota*) sau *Ház a kopár hegyen* (*Casă pe muntele pleșuv*) acompaniat fiind de alter-egoul scriitorului, fotograful Boticselli Lajos.

Hibriditatea manifestă din numele personajelor poate fi semnul conviețuirii pașnice, dar pentru că acestea sunt deformate, distorsionate, dezvăluie prezența unei puteri care tinde spre totalitarism. Geoculturalitatea, conform concepției despre spațiu a lui Gil Deleuze și Félix Guattari se manifestă prin procesul complex al fixării, deplasării și restabilirii (teritorizare, deteritorizare, reteritorizare) relevând eterogenitatea acestuia.

Coloritul multicultural din romanul *Blazonul cu două lebede* este remarcat și de către Bedros Horasangian „...a trăit *intus at in cutae*, evenimentele istoriei mici pe care o radiografiază și întâmplările istoriei mari pe care a suportat-o. Prozatorul Bogdán László și contemporanii lui, maghiari și români, evrei, secui, armeni și sași și ce-o mai fi adăpostind un Ardeal cosmopolit și multietnic[...]” (18) Regionalitatea poate constitui o forță culturală aducătoare de valențe estetice. „Regiunea, ca noțiune, poartă simultan limitarea determinării geografice și a activității spirituale. Regiunea, ca spațiu limitat geografic, împinge lectura de text către lectura referențială, dar aspectul de spațiu cultural al regiunii crează posibilitatea abstractizării, pentru ca regiunea localizată, delimitată, cu indice referențial (nu cu dispariția spațialității, ci prin contopirea în sinele propriu a acesteia și transformarea ei în forță de organizare a textului, astfel prin construcția dominantă a spațializării) să devină un mediu literar, poetic, lingvistic.” – afirmă Éva Bányai (19). Prin evocarea spațiului copilăriei, scriitorul începe o reteritorizare spirituală, o tentativă de asimilare și înțelegere prin literatură, iar textul prezintă în mod ironic tocmai eșecul acestor demersuri intelectuale. Absurdul sistemului comunist nu poate fi înțeles.

Naratorul din *Blazonul cu două lebede* este personajul Autorul care, ajuns la vârsta de treizeci de ani, evocă diferite episoade din copilăria sa, ce coincid cu anii '50. O sursă

inepuizabilă de umor devine folosirea persoanei întâi plural (a naratorului din prezent) suprapusă peste imaginea copilului de cinci-șase ani prin ochii căruia sunt percepute frământările și transformările sociale ale anilor comunismului stalinist proaspăt implementat. „Este vară, luna iunie, o zi de joi. S-au deschis florile de tutun, în schimb cărăbușii au dispărut deja. Ne târâm cu băgare de seamă prin mireasma amețitoare a florilor de tutun. Această mireasmă își atinge, în sfârșit, după douăzeci și trei de ani, efectul dorit, strănutăm strașnic o dată și încă o dată, apoi de cinci ori la rând. Din fericire, suita de hapciu-uri nu are loc atunci și acolo, așa că scăpăm neobservați. Stau în întuneric, lipiți unul de celălalt, ca îndrăgostiții!

Kovácsiaia, guraliva noastră vecină, și Székely Balázs, cadristul oficiului de pensii, cumătrul și tovarășul de șpriț al unchiașului nostru bețivan.”(158)

Personajele din roman poartă epitete constante, asemenea eroilor epeice. Acestea sunt însă ironice, adecvate oamenilor pe care îi caracterizează: *guraliva noastră vecină; unchiașul nostru bețivan; sergentul Beldenu, prietenul și protectorul nostru; bătrânul paznic al parcului; madam Szanto, depravata* etc. Ironia se manifestă și la nivelul subtitlurilor ca: „Până la urmă, de vină e numai gândacul de Colorado”. Comicul de caracter și de situație atenuiează abjectul și tragicul evenimentelor, al terorii totalitariste, „unde se murea pe neștiute și se suferea cu batista pusă la gură”(Horasangian ibidem). Naratorul -copil devine martor involuntar al multor întâmplări, fără însă de-a înțelege importanța acestora. Iată o scenă tipică pentru universul romanului:

„Despre ce or fi discutând în întuneric în dosul cotețului? [...]Kovácsiaia răspunde la întrebările șoptite ale cadristului, ea nu pune nicio întrebare, pare speriată, îi tremură glasul. Guraliva noastră vecină o fi înspăimântată sau doar se preface? Un răspuns liniștitor nu putem da nici atunci, nici acum, deși între al cincilea și al șaselea hapciu, cunoscându-i până la un punct situația, am zice că mai degrabă se preface.

– Ce te-a apucat, madam Kovács? Denunțăm întruna, denunțăm, ai? Ți-ai pierdut mințile sau te pomenești că n-ai ce face, că acuși îți dau eu! [...]

Cadristul hârâie, își aprinde o țigară, la flacăra chibritului îi vedem fața buhăită, are ochii pungiți, mâna îi tremură vizibil.

– Nu știu, zău, ce-ar zice alde Kis, Szántó și surorile Béldy, dacă ar ști că te ții întruna de denunțuri.

– Dar, tovarășe Székely, eu în interesul comunității...

– Acum eu vorbesc. Bagă la cap o dată pentru totdeauna că te bag la balamuc dacă nu te potolești cu denunțurile. Cămașa de forță te așteaptă. Ai priceput?!

– Mă faci să râd, se dă Kovácsiaia cu un pas înapoi, cu gândul la siguranța ei, întinzând mâinile în față, pentru orice eventualitate. Mă faci să râd, Székely Balázs. Tu mă bagi pe mine la balamuc? Tu, măi carafă bețivă! Bagă de seamă, să nu te bag eu la Jilava!

– Mă ameninți, cotoroanțo, dă s-o înșface cadristul pe guraliva noastră vecină, dar Kovácsiaia cunoaște terenul mai bine și se ferește din calea lui, iar Székely Balázs își pierde echilibrul și cade lângă coteț, găinile se apucă să cârâie urât de tot, auzim strigătele lui madam Szántó.

– Tanti Kovács! Avem o vulpe-n coteț! Tanti Kovács!

O.R.L., canişul jucăuş, soseşte lătrând de zor, se-apucă să amuşine, ceva pare să nu fie-n regulă cu mirosul lui Székely, pentru că O.R.L. nu se mai opreşte din lătrat.

– E încă-n viață Huttera Béla, frizerul ăla bețivan împreună cu care ai fost în lagăr la americani, micuțule, sâsâie Kovácsiaia de lângă coteț. Te-a văzut cum ai pactizat cu ofițerii

americani, primeai de la ei pachete, ba chiar ai primit și un aparat de emisie-recepție. Ai grijă, să nu fii bănuț de spionaj!

– Ce tot îndrugi acolo?!, găfăie cadristul și sare de colo-colo, încercând să evite colții ascuțiți ai lui O.R.L.

– E-o vulpe în coteț!, răsună tot mai aproape vocea lui madam Szántó.”(159)

Totodată această dublare a perspectivelor naratoriale, specifică postmodernismului nu va duce la elucidarea problemele prezentate, ci din contră: „Rămânem la părerea că și cadristul trebuie să se fi simțit cu musca pe căciulă, pentru că în vara lui 1953, la un an după această întâmplare, a fost schimbat din funcție. Să fi fost mâna Kovăcioaiei în treaba asta? Să fi fost Székely dat jos din cauza acuzațiilor cu care încercase să-l șantajeze Kovăcioaia lângă coteț, pe întuneric, în Zodia Gemenilor? Nu știm.” (ibidem)

Cititorul nu va afla răspunsul la întrebările ridicate de narator, precum nu se va găsi nici acea comoară căutată în diversele planuri temporale.

Romanul *Promenada* din 1989 construiește un labirint textual și temporal evocând diverse episoade din tercutul orașului Sfântu Gheorghe imitând structura operei muzicale *Tablourile unei expoziții* de Modest Musorgski. Apare aici varianta postmodernistă a unui roman social destrămat în fragmente, în care se cercetează posibilitatea trăirii în acest spațiu periferic a unei vieți autonome. Printre multele jocuri transtextuale romanul are și un caracter autoreflexiv. Din când în când naratorul, Boticselli Lajos, își cedează locul autorului empiric, care îi instruește pe cititori în felul următor: „Să nu încercați să săriți câteva pagini, căci nu veți mai înțelege nimic. [...] Este indicat să închideți radioul, să terminați băutul cafelei și să încercați vă concentrați numai asupra lecturii.” (*Promenada* 1989:65 – tradus de mine T.S.) Acest îndemn naratorial se referă și la autoevaluarea așteptărilor cititorilor. Ei sunt întrebați – aidoma cititorilor din antichitate – dacă doresc să se informeze, să se delecteze sau caută în roman sfaturi utile, rețete de rezolvare ale situațiilor complicate din viață. Și în acest roman apare figura lui Hutera Béla, iar planurile temporale ale prezentului, ale trecuturilor evocate și cel al ficțiunii se suprapun din când în când.

Prezența mai multor naratori, structura narativă de mozaic ca semn al eșecului cunoașterii realității sunt mărcile specifice atât ale prozei postmoderne în general, cât și ale textelor lui Bogdán. Reconstituirea ulterioară a unor evenimente misterioase din anii '50 este tema romanului *Az ördög Háromszéken (Diavolul în Secuime)* apărut în 1997. Cei doi supraviețuitori, învățătoarea pensionară, Asperján Rebeka și frizerul Hutera Béla își evocă amintirile despre acea săptămână din toamna anului 1952 în a doua parte a anilor '80. Așa cum ne arată textul, în România anilor '80 sunt continue practicile inumane ale stalinismului anilor '50. „H.B. îmi citează revoltat din organul central al PCR că, planul de sistematizare continuă proiectul monumental al transformării agriculturii, început odată cu colectivizarea” (BOGDÁN 1997: 146 – tradus de mine T.S.)

Amintirile, multiplicarea planurilor temporale accentuează sentimentul destrămării și perpetuează misterele latente ale acțiunii. Acestea nu constituie doar o tehnică narativă, ci sunt consecințe ale sistemului totalitar care-și menține teroarea prin suprimarea informațiilor. Rebeka, de exemplu, nu știe, ce s-a întâmplat cu soțul ei internat înainte cu un an, pentru eliberarea căruia – după ce fusese dată afară – acceptă să fie bucătăreasă la petrecerea „tovarășilor” veniți de la București. Comandantul Securității sosit la vânătoare știe foarte bine că deținutul murise, dar nu-i spune femeii; securiștii adună victimele noaptea, cu temuta lor

mașină neagră. Romanul are o structură deschisă: în final, fără nici un semn prevestitor, dispare iubita lui Huttera. Cititorii bănuiesc că tânăra a plecat cu comandantul, sacrificându-se pentru bărbatul iubit, în tentativa de a-l salva de la deportare.

Acțiunea romanului evocă un sfârșit de săptămână din octombrie 1952 când generalul bucureștean și suita sa sosesc la vânătoare în Secuime. Dramatismul evenimentelor se reflectă și în dinamica structurii. Zece dintre cele 23 de capitole urmăresc evenimentele petrecute în ziua de vineri, ziua suferinței Mântuitorului, dar ultimul capitol nu aduce mântuirea, ci doar o evaziune aparentă a naratorului. Planurile spațio-temporale se multiplică, atât prin încastrarea analepsei, cât și prin penetrarea iraționalului în diegeză prin intermediul magicianului Ödön von Boticelli. Dilatarea coordonatelor existențiale prin elementul supranatural este o metodă des folosită în operele realismului magic, totodată este și de inspirație bulgakoviană, asemenea motivului suferințelor mântuitoare sau celui al femeii care încheie pactul faustic, pentru a-și salva iubitul. Celălalt narator, Huttera, va încheia, la rândul său, același pact, dar scopul lui este mai umil: frizerul vrea doar să supraviețuiască vânătorii, însă țărani vor fi deportați sub acuzația de revoltă împotriva colectivizării.

Dintre formele transtextualității amintite de Gerard Genette, identificăm în acest roman o intertextualitate accentuată, privitoare la alte texte ale autorului (naratorul este tot Huttera, însă cel care încearcă să reconstituie trecutul notând amintirile camaradului său, e Boticelli Lajos, nepotul magicianului), cât și mai multe forme ale hipertextualității, principalul hipotext în acest caz fiind romanul *Maestrul și Margareta* de Mihail Bulgakov. Atât sistemul complex al planurilor spațio-temporale trimite la opera maestrului rus, cât și faptul că prezența forțelor transcendente contribuie la demascarea caracterului malefic al sistemului totalitar. La final, reprezentanții puterii nu înțeleg cele întâmplate. Secretarul de partid din localitate, care ar fi dorit să scape de Huttera, vorbește cu el despre apariția diavolului:

„– Dumneata l-ai văzut personal? – îl întreabă Szikszay. – L-ai întâlnit? [...]

– Da, l-a văzut, stătea exact acolo, unde stă acum tovarășul Szikszay, lângă șopron. Vroia să ia pe cineva... [...]

– Și în ce limbă vorbea? – se holbă Szikszay. – Românește sau ungurește? Asta e o chestiune vitală.” (BOGDÁN 1997:218 – tradus de mine T.S.)

Asemenea lui Pilat din Pont, din partea de inspirație biblică a romanului lui Bulgakov, naratorul lui Bogdán Laszlo se întreabă de posibilitatea cunoașterii adevărului. Faptul, că supraviețuitorii își pot aminti de cele întâmplate, poartă și aici un germene de speranță: adevărul, în ciuda aparențelor și dorinței forțelor obscure ale puterii totalitare – nu poate fi ocultat, peste două-trei decenii iese totuși la lumină.

Bibliografie

- BOGDÁN László 1997 *Az ördög Háromszéken*. Editura Bon Ami, Sfântu Gheorghe
 BOGDÁN László [1980] 2013 *Blazonul cu două lebede*. Editura Tracus Arte, București
 BOGDÁN László 1989 *Promenád*. Editura Kriterion, București
 BULGAKOV Mihail 2007 *Maestrul și Margareta* Ed. Humanitas Fiction, București

BÁNYAI Éva 2012 *Aspecte geoculturale în proza maghiară contemporană* Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca

DELEUZE, Giles- GUATTARI, Felix 1986 *Kafka: Toward a Minor Literature*, University of Minnesota Press

GENETTE, Gérard 1982 *Palimpsestes*, Ed.Le Seuil, coll. « Poétique »

HORASANGIAN, Bedros 2013 *Lumea românească a lui Bogdán László care scrie maghiarește. Prefață la 2013Blazonul cu două lebede*. Editura Tracus Arte, București